

УДК 622.323:658.439+338.2; 339.97

Перевозова І.В.*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку й аудиту**Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу***МОНІТОРИНГ СУЧАСНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ
НАФТОГАЗОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ**

У статті розглянуто функціонування нафтогазових підприємств на сучасному етапі глобалізації світової економіки, проаналізовано результати діяльності найбільших нафтогазових компаній в Україні та світі. Висвітлено позиції нафтогазових компаній на світовому ринку. Визначено, що основну групу лідерів світової нафтогазової галузі представляють вертикально інтегровані нафтогазові компанії.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, нафтогазова галузь, нафтогазові підприємства, результати діяльності, функціонування.

**Перевозова И.В. МОНИТОРИНГ СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЙ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ НЕФТЕГАЗОВОЙ
ОТРАСЛИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ МИРОВОГО ОПЫТА**

В статье рассмотрено функционирование нефтегазовых предприятий на современном этапе глобализации мировой экономики, проанализированы результаты деятельности крупнейших нефтегазовых компаний в Украине и мире. Освещены позиции нефтегазовых компаний на мировом рынке. Определено, что основную группу лидеров мировой нефтегазовой отрасли представляют вертикально интегрированные нефтегазовые компании.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, нефтегазовая отрасль, нефтегазовые предприятия, результаты деятельности, функционирование.

**Perevozova I.V. MONITORING MODERN CONDITIONS OF FUNCTIONING OF OIL AND GAS COMPANIES OF UKRAINE IN
THE CONTEXT OF THE WORLD EXPERIENCE**

In the article the operation of oil and gas companies on present stage of globalization of the world economy, analyzed the results of the largest oil and gas companies in Ukraine and the world. We deals the position of oil and gas companies in the world market. Determined that the core group of leaders of the world oil and gas industry are vertically integrated oil and gas companies.

Keywords: oil and gas, oil and gas enterprises, globalization, integration.

Постановка проблеми. Нафтогазова промисловість відіграє провідну роль у вітчизняній економіці, інтеграції України у європейський простір, розвитку світових глобалізаційних процесів. Натомість активізація кризових явищ в країні, посилення зовнішніх загроз, необхідність забезпечення енергетичної безпеки України вимагають постійного пошуку шляхів стабілізації та подальшого розвитку вітчизняної економіки, розширення співробітництва у сфері енергетики і підвищення ефективності функціонування нафтогазових підприємств в Україні.

Фактична обмеженість запасів природних енергоносіїв та зростання їх споживання у світі істотно впливають на розвиток міжнародного співробітництва нафтогазових підприємств України, тому моніторинг сучасних умов функціонування підприємств нафтогазової галузі України у контексті світового досвіду є актуальною темою наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти діяльності та перспективи розвитку нафтогазової галузі України стали предметом наукових праць В. Бурлаки, Д. Бусарева, Я. Витвицького, Л. Гораль, М. Данилюка, І. Дзебих, О. Дзьоби, А. Ємельяненко, І. Запихляк, Н. Заярної, О. Ковалко, Ю. Колбушкіна, Є. Крижанівського, О. Лапко, В. Мунтіяна, І. Недіна, Н. Струк, І. Фадеевої, І. Чукаєвої, О. Швидкого, В. Шийко, В. Ясюка та ін.

Великий аналітичний доробок у питаннях моніторингу умов функціонування підприємств нафтогазової галузі України здійснюють автори публіцистичних статей та оглядів, зокрема такі, як М. Гончар, С. Дяченко, В. Логацький, В. Мартинюк, В. Омельченко, В. Саприкін, В. Сіденко та ін.

Разом з тим залишається низка невизначеності щодо розв'язання проблеми стабільного розвитку

вітчизняних підприємств нафтогазового комплексу в контексті врахування світового досвіду.

Постановка завдання. Завдання статті полягає у тому, щоб провести моніторинг умов функціонування нафтогазових підприємств на сучасному етапі глобалізації світової економіки з частковим аналізом результатів діяльності найбільших нафтогазових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив енергетичних факторів на розвиток національної та світової економіки, розвиток міжнародних відносин постійно зростає на фоні поступового збільшення світового ВВП та енергоспоживання. Нафтова і газова галузі мають значення не тільки як традиційні ресурсні галузі промисловості, але і як галузі, що впливають на геополітичні процеси, національну безпеку країн і стан навколишнього середовища. Глобальна специфіка нафтової галузі обумовлена, насамперед, нерівномірним розподілом розвіданих запасів нафти, реальними обсягами та перспективами її промислового видобутку, технологіями переробки і каналами транспортування, масштабами споживання [1].

У сучасних умовах (в Україні і в усьому світі) відбувається якісне ускладнення умов освоєння нафтогазових ресурсів, що визначає вищі витрати та ризики учасників цього процесу. Ефективне функціонування нафтогазових підприємств потребує використання капіталомістких потужностей, виходу на нові ринки постачання та збуту продукції. Це вимагає застосування нових інноваційних технологій та залучення додаткових інвестиційних ресурсів.

Окрім того, агресивність зовнішнього середовища щодо інституційних перетворень в економіці України підвищує вимоги до системи управління підприємствами, обґрунтованості і швидкості прийняття управлінських рішень щодо діяльності, зокрема

щодо публічного акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»» (ПАТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»») та її окремих дочірніх підприємств [2]. Саме ПАТ «НАК «Нафтогаз України»» всебічно представляє вітчизняну систему із виробництва, переробки, оптової та роздрібної торгівлі, транспортування і зберігання природного газу, газового конденсату та нафти. Це вертикально інтегрована нафтогазова компанія, яка здійснює повний цикл операцій із розвідки та розробки родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. Компанія проводить свою господарську діяльність та володіє виробничими потужностями, в основному, в Україні.

Основні дочірні підприємства представлені за видами діяльності таким чином:

- сегмент виробництво газу, нафти та продуктів їх переробки представлений: ПАТ «Укргазвидобування», дочірнє підприємство «Закордоннафтогаз», державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз» (Незважаючи на факт протиправного заволодіння майном ПАТ «Державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз»» та в подальшому передачі його до незаконно створеного Кримського республіканського підприємства «Чорноморнафтогаз», вважаємо дане підприємство складовою частиною ПАТ «НАК «Нафтогаз України»»);

- оптова та роздрібна торгівля нафти, газу та продуктів їх переробки здійснюється: дочірня компанія «Газ України», Naftogaz Overseas S.A., ПАТ «Кіровоградгаз», ДП «Укрвавтогаз» НАК «Нафтогаз України», ПАТ «Дніпропетровськгаз», ПАТ «Луганськгаз», ПАТ «Запоріжжгаз», ПАТ «Миколаївгаз».

- інші види діяльності: дочірнє підприємство «Вуглєсинтезгаз України», дочірнє підприємство «Укрнафтогазкомплект» [3].

Лідерство на ринку видобувників займають дві компанії, на які припала половина всього приватного видобутку газу. Це ПАТ «Нафтогазвидобування» і Burisma Holdings.

ПАТ «Нафтогазвидобування» збільшила видобуток в півтора рази: газу – до 750 млн куб. м, конденсату – до 30 тис. тонн. Запорукою успіху стало восьмикратне збільшення буріння – 34 тис. м проти 4 тис. м у 2013 році, а також капітальний ремонт свердловин, яких у компанії 12.

На другому місці за обсягами – Burisma Holdings, яка наростила видобуток у півтора рази, майже до 700 млн куб. м. На компанію припадає чверть обсягу всього приватного видобутку. Холдинг об'єднує активи чотирьох видобувних підприємств: «Енергосервісної компанії «Еско-північ», «Парі», «Алдеа» і «Першої української газонафтової компанії».

У цілому видобуток нафти та газу у 2014 році становив 19,8 млрд куб. м, що на 460 млн куб. м, або

2,4%, більше, ніж у 2013 році (без урахування «Чорноморнафтогазу»). На державні компанії в 2014 році припало 16 850 млн куб. м або 85% видобутку [4].

У 2014 році видобуток державної компанії «Укргазвидобування» становив 15,1 млрд куб. м – що відповідає рівню 2013 року. З них 800 млн куб. м припало на підприємства спільності діяльності (СД) – з десятком приватних компаній. На найбільшу з них – «Карпатгаз» з «дочкою» шведської Misen Energy – припадає 80% видобутку СД.

Значно складніша ситуація в ПАТ «Укргазвидобування» з видобутком конденсату та нафти. За останній рік видобуток впав на 110 тис. тонн, тобто більше ніж на 17%, і склав 533 тис. тонн. Це найгірший результат за останні 15 років. Падіння видобутку в компанії пояснюють виснаженням основних газоконденсатних родовищ. Інша державна монополія – ПАТ «Укрнафта» – показує стабільно погані результати. Видобуток нафти – 1,9 млн тонн, падіння на 7%, газу – 1,7 млрд куб. м, зниження майже 9%.

За підсумками 2014 року приватні компанії видобули 2 950 млн куб. м газу, що на 622 млн куб. м, або 27% більше, ніж у 2013 році. Видобуток нафти і конденсату зріс на 1,8% – до 308 тис. тонн. Спостерігається тенденція до збільшення видобутку конденсату та зниження нафти [4].

Слід відмітити, що в період березня-жовтня 2014 р. службові особи Кримського республіканського підприємства «Чорноморнафтогаз» (державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз»), достовірно знаючи про відсутність у підприємства спеціального дозволу на користування ділянкою надр, здійснили видобуток природного газу в об'ємі 600 млн куб. м [5].

Сьогодні підприємства нафтогазового комплексу працюють з недозавантаженням, а деякі взагалі простоюють. У цілому нафтопереробна промисловість України характеризується фізичним зносом основних виробничих фондів; низьким технічним рівнем більшості технологічних установок; недостатньою потужністю процесів поглибленої переробки нафти; низькою глибиною переробки нафти; незадовільною якістю нафтопродуктів.

Таким чином, діяльність вітчизняних нафтогазових підприємств в умовах трансформаційних процесів характеризується, з одного боку, необхідністю проведення змін, а з іншого – недостатньо повним використанням наявного потенціалу, що вимагає здійснення заходів реформування і потребує значних ресурсів, нових технологій, організаційних змін [6].

Ефективне техніко-економічне управління у цих умовах передбачає отримання прибутку з певними показниками рентабельності шляхом збільшення видобутку (доходів) та (або) зменшення витрат та собівартості нафти і газу (продукції) в усій структурі процесів нафтогазовидобутку [7]. Тому особливої актуальності набувають питання побудови цілісної

Таблиця 1

Список найбільших корпорацій світу за рівнем доходу

Ранг	Компанія	Напрямок діяльності	Надходження (\$млн)	Дохід (\$млн)	Активи (\$млн)
1	Royal Dutch Shell	Нафтогазовий сектор	459599	16371	357512
2	Sinocpec	Нафтогазовий сектор	457201	8932	352982
3	China National Petroleum	Нафтогазовий сектор	432007	18504	620651
4	Exxon Mobil	Нафтогазовий сектор	407666	32580	346808
5	BP	Нафтогазовий сектор	396217	23451	305690

Джерело: Fortune Global 500. 2014 [8]

системи забезпечення інноваційного розвитку нафтогазового комплексу України.

Лідери світової нафтогазової промисловості відіграють провідну роль у проведенні глобальних стратегій, які об'єднують національні економіки й національні ринки. Вони повною мірою забезпечують інтегроване використання диверсифікованих ресурсів, володіють механізмом гнучкої адаптації до мінливих зовнішніх умов, відзначаються мобільністю організаційно-управлінської структури.

Згідно із рейтингом «Fortune Global 500», підготовленим журналом Fortune у 2014 році, десятка найбільших корпорацій за рівнем доходу представлена в основному компаніями нафтогазового сектора (таблиця 1).

Велика частина видобутку нафти у світі здійснюється національними нафтовими компаніями. Такі компанії підконтрольні відповідним державам та здійснюють свою діяльність переважно на території своєї країни. Наприклад, у всіх країнах – членах ОПЕК видобуток нафти здійснюють саме такі компанії. Приблизно третина видобутку нафти у країнах, що не входять в ОПЕК, також здійснюють національні нафтові компанії (ННК). Найбільші вертикально-інтегровані ННК у країнах, що не входять в ОПЕК, існують у [9]:

Мексика – Petryleos Mexicanos (PEMEX);
Бразилія – Petryleo Brasileiro S.A. (Petrobras);
Росія – Роснефть, Газпромнефть;
Китай – PetroChina, Sinopec, CNOOC;
Малайзія – Petronas;
Норвегія – StatoilHydro;
Індія – ONGC.

Поряд з національними нафтовими компаніями у нафтовидобутку діють також і приватні нафтові компанії. Найбільші з них, так звані Majors, – це: ExxonMobil, Chevron, BP, Shell, ConocoPhillips, Total. Це великі міжнародні корпорації, що здійснюють свою діяльність у багатьох точках земної кулі.

Нафтова індустрія представлена великими нафтовими компаніями. У світі – приблизно 720 нафтопереробних заводів (НПЗ), які розташовані у 120 країнах. Ці гігантські за своїми масштабами організації займаються всім – від пошуку і розвідки нафтових родовищ до продажу нафтопродуктів кінцевому споживачеві (таблиця 2.)

Таблиця 2

Список 10 найбільших нафтогазових компаній світу

Компанія	Країна	млн барелів на день
Saudi Aramco	Саудовська Аравія	12,5
«Газпром»	Росія	9,7
National Iranian Oil Co	Іран	6,4
ExxonMobil	США	5,3
PetroChina	Китай	4,4
«Роснефть»	Росія	4,1
British Petroleum	Великобританія	4,1
Royal Dutch Shell	Британія-Голландія	3,9
Petroleos Mexicanos (Pemex)	Мексика	3,6
Chevron	США	3,5

Джерело [9; 10]

Сучасні соціально-економічні умови, в яких функціонують підприємства нафтогазового комплексу України, є нестабільними. Подальші перспективи залежать від здатності аналізувати, прогнозувати та вчасно і гнучко реагувати на зовнішні виклики,

набувати нові конкурентні переваги та утримувати їх у боротьбі на ринках, забезпечуючи при цьому вирішення екологічних і соціальних проблем.

Висновки з проведеного дослідження. У сучасних умовах відбувається глобальна монополізація капіталу і виробництва світовими нафтогазовими компаніями, які стали найважливішими дійовими особами в світовому господарстві. Їх провідні позиції у структурі глобальної економіки забезпечуються концентрацією величезного фінансового, технологічного, кадрового та інтелектуального ресурсів, контролем і перерозподілом енергоресурсів у глобальному масштабі.

Подальший розвиток нафтогазової галузі України має базуватися на урахуванні досягнень вітчизняних підприємств з урахуванням передового світового досвіду, інтересів як держави, так і приватного бізнесу. Це забезпечить конкурентоспроможність нафтогазової промисловості, підвищить ефективність виробництва, дозволить створити нові високотехнологічні компанії, пришвидшить інноваційні перетворення шляхом створення впровадження нової техніки та технології на усіх стадіях технологічного процесу: геологорозвідки, видобування, переробки сировини, транспортування кінцевого продукту до споживачів.

Добробут країни, її участь у міжнародному поділі праці, рівень інтегрованості у світове господарство, її міжнародна конкурентоспроможність дедалі більшою мірою залежать від того, наскільки успішна діяльність підприємств провідних галузей, що базуються в її економіці.

Ефективне функціонування нафтогазового комплексу дозволить певною мірою захистити національні економічні інтереси, сприятиме подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їхнього виробництва і капіталу, інтеграції України у світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Швидкий О. Стратегії нафтогазових ТНК на глобальному інвестиційному ринку // Швидкий О., Дзєбих І. – Міжнародна економічна політика, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iejournal.com/journals/.../2011_7_Dzєbih-Shvidkiy.pdf.
- Перевозова І.В. Застосування системи контролінгу з підсистемою економічної експертизи на ПАТ «НАК «Нафтогаз України» // Перевозова Ірина Володимирівна. – Нафтогазова галузь України, 2014. – № 5. – С. 3-6.
- Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naftogaz.com/>.
- Видобуток нафти і газу в 2014 році. Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/02/3/525569/>.
- Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=145489.
- Полянська А.С. Організаційні зміни в діяльності підприємств нафтопереробної галузі в умовах трансформаційної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://eung.nung.edu.ua/sites/default/files/issues/1\(1\)2010.pdf](http://eung.nung.edu.ua/sites/default/files/issues/1(1)2010.pdf).
- Фадєєва І.Г. Синергізм та координація роботи підсистем в інтегрованій системі управління нафтогазовидобувної корпорації // Фадєєва Ірина Георгіївна. – Економічний часопис – XXI. – № 5-6. – 2012. – С. 46-49.
- Fortune Global 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stevsky.ru/rejtingi-forbs/fortune-global-500-2014-rejting>.
- Все о нефти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vseonefti.ru/>.
- Топ-11 крупнейших нефтегазовых компаний мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vestifinance.ru/articles/44305>.